

Sekularizovaná Evropa očima filosofa [2004]

01

V prorocké linii starého Izraele vzniká pro budoucnost významná tradice polemiky proti nejrůznějším božstvům a jejich uctívání. A právě ta polemičnost je specifickým znakem toho, čemu se někdy – ale nesprávně – říká „náboženství Izraelců“. Žádný mýtus nemá prostředky k polemickému střetnutí s jiným mýtem; a platí to i pro každé náboženství, pokud není nějakou synkrezí s některými filosofickými momenty. (Náboženství chápu nejen fenomenologicky, ale také historicky, totiž jako závěrečnou fázi epochy mýtu, který se už rozkládá, protože nemá schopnost udržet jednotu svého světa.) Působení izraelských proroků chápu jako první protináboženskou kritiku a polemiku v dějinách.

02

Křesťanství na tuto izraelskou, hebrejskou tradici navázalo, ale navzdory udržovanému vědomí jedinečnosti svého poselství onu polemičnost poněkud utlumilo. A časem dokonce dospělo – počínajíc konstantinismem – k přečetným kompromisům s nejrůznějšími prvky mýtu a náboženskosti. Nešlo v pravém slova smyslu o pouhou synkrezi, protože křesťanští myslitelé dovedli velmi dobře rozpoznat velikost Platónovu a odlišit ji od upadajících filosofí a pseudofilosofí helenistických. Výsledkem byla posléze katolicita,

chápaná imperiálně římsky, tj. tolerující vše, co bylo ochotno se poklonit na správných místech.

03

Mezitím však enzym nenáboženskosti a protináboženskosti pracoval v Evropě dál. Velký význam měla emancipace racionální vědy z područí aristotelismu (v němž však už v pozdním středověku došlo k velkým sporům a konfliktům). Velmi problematickým vedlejším produktem této emancipace bylo učení o dvojí pravdě. Formální respekt k církevní instituci a jejímu dogmatickému učení umožňoval vypracovat nejrůznější nové teorie v relativní nezávislosti na dosud panující autoritě. Ke konfliktu došlo vlastně jen v otázce chápání světa v celku, především v podobě astronomických teorií, a později ovšem v otázce evoluce. Emancipace věd (podporovaná politickou emancipací, zejména v otázce investitury apod.) však byla jen začátkem emancipace širší.

04

Bylo to hnutí osvícenství, které racionalismus intelektuálních elit rozselo do široké veřejnosti. Osvícenci neměli žádné nové myšlenky, ale udělali mnoho pro změnu způsobu myšlení i prostých lidí, zejména ovšem v měšťanských kruzích. Osvícenství zpopularizovalo nejen nové vědecké poznatky, ale také spoustu nových předsudků a omylů. Důležitým fenoménem bylo obnovení něčeho, co bylo kdysi vynálezem starých Řeků a co se na dlouhou dobu sice

zachovalo na středověkých univerzitách, ale pod ustavičným ideovým a ideologickým tlakem církve, později i vladařů: vědecká POLIS, v níž platil především argument a nikoli odvolání na uznávané autority.

[Další nalezená poznámka:]

setkání hebrejské kultury a tradice s kulturou a tradicí řeckou je natolik pozoruhodné, že si je připomeneme: hebrejská tradice něco ztrácela, a při jistém vzdělání mohli její nejlepší představitelé udělat vše, aby v tom střetnutí obstáli. Musíme si přiznat, že viděno v dějinných dimenzích větší úspěch měli křesťané, kteří zprvu nenáleželi ke kulturním špičkám, a to proto, že přijali danou situaci a rozhodli se působit v ní, než židé, kteří hájili své odlišné tradice a nebyli nakloněni žádným kompromisům.